

AMERIKAI PERESZTROJKA

K O S Z T U R A N D R Á S

A világpolitikában jelenleg az államok közötti kapcsolatok szintje felett/mellett létezik egy másik, globális hálózati szint is. Ezek a szintek vagy rétegek nemcsak egymással párhuzamosan (gazdaság és politika) vagy egymással szemben (globalizáció *versus* nemzetállamok) léteznek, de közben szorosan össze is kapcsolódnak. Nem csupán az egyes államok (nagyhatalmak) konfrontációja, de az egyes hálózati csomópontok rivalizálása is zajlik, a felek pedig egymással olykor a szintek között is folytonosan szituatív szövetségeket kötve próbálják érvényre juttatni érdekeiket. Az állam és a hálózatok összefonódása és konfrontációjának lehetősége a világ jelenlegi vezető államában, az Egyesült Államokban is megfigyelhető, a kettő közötti kapcsolatok alakulása pedig meghatározó lehet Amerika és az egész világrend átalakulása szempontjából.

ÁLLAMOK ÉS HÁLÓZATOK

Az államok szintje viszonylag könnyen megfogható: ez a hagyományos értelemben vett nemzetközi kapcsolatok, valamint a geopolitika terepe. Ebben a dimenzióban kis és közepes államok, regionális és világhatalmak kötnek szövetségeket és konfrontálódnak egymással. Az állami szinthez sorolhatunk minden *deklaráltan politikai* szereplőt, így a legális és illegális politikai pártokat, terrororganizációkat, szakadár formációkat is. Bár a geopolitika terepe is globális, azaz az egész bolygóra kiterjed, és mindegyik állam kénytelen számolni a tőle legmesszebb eső területeken történő események lehetséges következményeivel is, ez a szint alapvetően helyhez kötött. Az aktorok általában világosan körülhatárolt területekhez kötődnek, vagy ezen területek feletti ellenőrzésért küzdenek, érdekeik jórészt a földrajzi szükségszerűségekből és az adott térség történelmi-kulturális sajátosságaiból következnek (vagy azt is mondhatnánk stílusosan, hogy ezek talajából sarjadnak ki).

A másik, hálózati szint ezzel szemben nem csupán globális, de kimondottan a globalizációra épül: az internethez hasonlóan egy központ nélküli, horizontális világháló jelent, amelynek csupán csomópontjai vannak, ennek ellenére adatátviteli sebességének köszönhetően gyakran képes gyorsabb összehangolt műveletek végrehajtására, mint a vertikálisan felépülő állami struktúrák. A hálózati cselekvők is állami keretek között élnek, cselekvésük iránya azonban ezen keretektől független: az államokat, elsősorban azok nagyvárosait vagy gazdasági központjait kikötőként, átmeneti támaszpontként, szerverparkként használják, a csomópontok között azonban – az egyes szereplők egyéni korlátait nem számítva – szabadon mozognak. Az otthonuk maga a hálózat, amely az állami szint felett/körül lebeg.

A geopolitika szintje az államtitkok, összeesküvések és háttéralkuk meghatározott körét leszámítva nyilvános: ismert a szereplők neve, és általában deklarálva van az is, hogy ki kinek az érdekében lép fel. A hálózati szint ezzel szemben leplezett, gyakran még a létezését is tagadják, máskor pedig a másik

szint mögé rejtik törekvéseit. Nem csupán az egyes országok, de az államok világa is hierarchikusan épül fel. Ezzel szemben a hálózati szinten nehéz lenne ilyen egyértelmű kijelentéseket tenni: mind a szereplők kiléte, mind egymáshoz való viszonya homályos, és csak a kapcsolati hálók alapos feltárása segít valamelyest eloszlatni ezt a homályt.

A globális hálózat valójában hálózatok hálózata: maga a hálózatosodás az élet természetes velejárója, ahogy az is, hogy a lokális vagy nemzetközi összefonódások politikai befolyással bírnak. A jelen tanulmányban tárgyalt hálózati szint különlegessége abban áll, hogy az összefonódást globálissá és univerzálissá tette, magához kapcsolta a kisebb hálózati köröket, és tevékenysége a gyakorlatban afelé irányul, hogy *mindent* önmaga részévé tegyen.

A kortárs globális hálózat gyökerei a felvilágosodás idejére nyúlnak vissza, az értelmiségi klubok és szabadkőműves páholyok látszólag politikamentes, törekvéseiket morális és történelemfilozófiai célok mögé rejtő világának szellemét örökíti tovább. Tényleges virágzásnak azonban csak azután indulhatott, amikor az ipari, társadalmi és (világ)politikai átalakulások nyomán egy olyan ország – az Egyesült Államok – vált vezető hatalommá, amelynek gyökerei szintén a felvilágosodáshoz és annak történelemfilozófiájához nyúlnak vissza.

Amerikai geostratégia

Az Egyesült Államoknak az elmúlt kétszáz évben tulajdonképpen két nagy, átfogó geostratégiai koncepciója volt. Az egyik a Monroe-elv (1823), amely szerint „Amerika az amerikaiaké”, és amely az európai gyarmatosító hatalmaknak a két Amerika területén történő térnyerését igyekezett megakadályozni – és ezáltal az USA kontinentális hegemoniáját biztosítani. A másik nagy amerikai stratégia lényegében Nagy-Britannia európai szerepkörének átvételét és globálissá tételét jelentette. Nagy-Britannia tengeri hatalomként arra törekedett, hogy megakadályozza az európai kontinentális hegemonia létrejöttét, miközben – világszerte ellenőrzése alatt tartva a legfontosabb tengeri csomópontokat – mindvégig biztosította saját tengeri fölényét. Az USA célja immár a globális kontinentális hegemonia megakadályozása lett, azaz annak elkerülése, hogy a földrajzi értelemben vett Eurázsia vezető hatalmai összefogjanak, vagy valamelyik közülük kizárólagos dominanciára tegyen szert. Mindez pedig a világ-tengerek ellenőrzésével egészült ki.

Ezek a stratégiai célok az USA esetében a 19–20. század fordulóján formálódtak ki (gondoljunk a spanyol–amerikai háborúra, az I. világháborús beavatkozásra vagy Alfred Mahan munkásságára), és egy rövid izolacionista időszakot követően a II. világháború alatt szilárdultak meg. Hivatalos doktrínaként Harry S. Truman elnök fogalmazta meg az új amerikai stratégiát 1947-ben, amely a szovjet kommunizmus ellen, azaz a gyakorlatban az Egyesült Államok geostratégiai riválisa ellen küzdő erőknek nyújtandó segítség fontosságát hangsúlyozta. Ennek eredménye volt a NATO és azóta megszűnt alrendszerei, a közel-keleti CENTO és a délkelet-ázsiai SEATO létrejötte, amelyek lényegében a Moszkva és Peking vezetete szélesebb értelemben vett szocialista blokk bekerítésére irányultak. Kína 1972-es leválasztásával és az arab szocialista egység-törekvések bukásával utóbbi két szervezet mondhatni tárgytalanná is vált, és ugyanez a sors várható volna a NATO-ra is, ha az Egyesült Államok hidegháborús győzelme teljesebb lett volna, és Oroszország integritása is felbomlik.

A Truman által hirdetett doktrína – ahogy azt a mostani ukrajnai háborúban láthatjuk – alapjaiban máig érvényes, azonban a Szovjetunió 1991-es összeomlásával bekövetkező „unipoláris pillanat” (Charles Krauthammer) következtében egy időre elvesztette célpontját, azaz a rivális hatalmat, akivel *szemben* a doktrínát érvényesíteni kell. Így a '90-es és kétezres években az Egyesült Államok világhegemónként elsősorban azon „latorállamok” kiiktatására törekedett, amelyek nem ismerték el „törvényes” uralmát, a többi potenciális világhatalmat – a Németország vezetete Európát, Japánt, Kínát és Oroszországot – pedig

1991-től az Egyesült Államok lett a világhegemón))

amolyan udvari kíséretként kezelte, amelyek csekély gazdasági előnyökért és némi dicséretért cserébe kötelesek részt venni a hegemon béketeremtő akcióiban.

Az Egyesült Államok 1991-ben tulajdonképpen túlnyerte magát. Mivel *gyakorlati* geostratégiája arra épült, hogy megakadályozza egy vele versengeni képes globális hegemon hatalom születését, képtelen volt kezelni azt a helyzetet, amelyben ő maga vált ezzé a hegemonná. Persze *ideológiai* alapjai voltak ennek a szerepnek, sőt az amerikai értékek terjesztésével kapcsolatos küldetés-tudat az amerikai identitás egyik tartóoszlopa, s mindez már a wilsoni elvek 1917-es kihirdetését követően kiemelt szerephez jutott az amerikai külpolitikában is. Azonban, miközben ezen értékek terjesztése a hálózati szinten sikerrel zajlott, és a kultúra és a gazdaság szféráinak globálissá válásával járt, addig az állami szinten folyamatos és 1991 után tulajdonképpen egyre növekvő akadályokba ütközött.

Ennek több oka is volt. Az egyik, hogy a hegemoniatörekvésekkel szemben az aktuálisan legerősebb hatalmat az erőssorrendben követő államok gyakran összefognak, és megpróbálják leszakítani a hegemonjelölt gravitációs mezejébe sodródó államokat. Ez történt Franciaországgal szemben a napóleoni és az azt megelőző háborúk alatt, és ez történt Németországgal szemben is a két világháború során, de a gyakorlatban ezt a stratégiát alkalmazta az Egyesült Államok a Szovjetunióval szemben is. Washington jelenleg is ezt a stratégiát próbálja alkalmazni Moszkvával szemben, ez azonban szükségszerű kudarca van ítélve, ugyanis jelenleg az Egyesült Államok a hegemon, így az összefogás éppen az amerikai törekvésekkel szemben kezd megvalósulni.

Az állami szinten való terjeszkedés kudarcának másik oka, hogy a világ politikai pluriverzum, a számtalan egymással ellentétes hatalmi érdek egyetlen központból, azonos elvek mentén történő rendszabályozása pedig egy idő után kudarchoz, vagy legalábbis meghasonláshoz vezet. A globális nézőpontból fakadó értéksemlegesség elvárása ugyanis állandó összeütközésbe kerül az ezt az értéksemlegességet érvényesíteni akaró nagyhatalom specifikus érdekeivel. A feszültséget fokozza, hogy a „globális közös érdek” megfoghatatlan fogalom, hiszen a politikai érdek *cselekvési programként* mindig csak valamivel vagy valakivel szemben jelenik meg – érdekeinkkel egy adott területen akkor

vagyunk tisztában, ha azok szabad érvényesítését veszély fenyegeti. Így a világ nagy része számára bármilyen, az emberiség közös érdekében fellépő instancia olyannak tűnik, mint ami csupán a saját specifikus érdekeit próbálja általános jelszavakkal leplezni. Ez pedig ellenreakciót vált ki.

Ezen második okhoz még további két tényező járul. Az egyik, hogy az USA ereje globális viszonylatban csupán célzott, rendészeti jellegű akciókra elegendő, állandó számottevő katonai jelenlétre nem (lásd az iraki és afganisztáni kudarcot). A másik, hogy a hálózati szinttel integrálódott külügyi technokrácia az Egyesült Államok külpolitikáját a hálózat globális szempontjai szerint próbálja irányítani, amelynek megfelelően *az USA nem annyira önálló birodalom, hanem a globális rendfenntartás és hatalomgyakorlás eszköze*. Az amerikai külpolitika nemzetközi szerepvállalása tehát nem csupán azért hasonlít meg, mert Washington globális jelszavakkal leplezi saját érdekeit, hanem azért is, mert egy szerkezetét tekintve ténylegesen globális, horizontális felépítésű hatalmi struktúra is gyakran az amerikai érdekek mögé rejti saját tevékenységét.

A globális hálózat és az amerikai állam

A hegemon pozícióban lévő Egyesült Államok akciói – a „terrorellenes háborúk” és az általa támogatott „színes forradalmak” – tehát már nem teljesen (geo) politikai és államközi, hanem globális és „rendészeti” jellegű akciók voltak, amelyek során minden korábnál szembetűnőbbé vált az USA geopolitikai törekvései mögött/mellett terjeszkedő globális hálózat jelenléte. Ez a hálózat persze már az 1989/90-es rendszerváltoztatások sorozata alatt és után is aktív volt, sőt a szocialista tömb felbomlása és a kínai gazdasági reformok tették lehetővé, hogy ténylegesen globálissá váljon, csomópontokat alakítva ki a világ eddig relatíve elzárt területein is.

a világ újra politikai pluriverzum

Amerikai évszázad –

A wilsoni misszió ábrázolása az *Új világ született* című kiállítás 3. szintjén (2018–2022) (Terror Háza Múzeum, Gyarmati István felvétele)

Az amerikai állam és a civil hálózatok különösen 1945 után szorosan összefonódtak, a kapcsolódási pontot pedig a technokrata értelmiség jelentette. Az Egyesült Államokon belül ez az összefonódás leginkább az elviekben pártoktól független szakértői hivatalnoki kar, azaz a *deep state* révén jelenik meg, azon kívül pedig az amerikai kormány, valamint a magánalapítványok és nagyvállalatok által támogatott NGO-hálózatok képében.

A hálózat egyrészt semleges közeg, amely lehetőséget nyújt állami és nem állami szereplők számára az egymással való rivalizálásra, aegységei pedig olykor nagyfokú autonómiával bírnak. A hálózat azonban hatalmi gépezetként is tud működni. Előbbi formájában tehát egyszerre nyújt terepet a nyugati, illetve globális/globalista politikai térben azoknak az erőknél, amelyeket másutt Progresszív, illetve Populista Pártként írtunk le.¹ Utóbbi formájában azonban elsősorban a Progresszív Párt érdekeit szolgálja, mivel az lényegesen otthonosabban mozog ebben a közegben, már csak a hálózat fentebb említett világnézeti gyökerei miatt is.

Az amerikai politika és az Amerika-központú hálózat tehát egyszerre tevékenykedik egymással párhuzamosan és egymást kiegészítve, azonban az is előfordul, hogy – természetükből fakadóan – egymással szemben is fellépnek. Az egyes esetekben gyakorlatilag kívülről nézve kibogozhatatlan, hogy tulajdonképpen miről is van szó, nem kis részben a részt vevő szereplők szintén többes „identitása” miatt.

A nagyvállalati szféra, a hivatalnoki kar, valamint az alapítványok és „civil” szervezetek összefonódását számos életúttal lehetne illusztrálni, amelyre itt sajnos nincs lehetőség, és amúgy sem tudnánk teljesen kibogozni az összefonódások szálait. Legyen most elég annyi, hogy az amerikai *Politico* szerzője, Theodor Meyer szerint például a Biden-adminisztrációt akár „rivális tanács-

¹ Kosztur András: *Harc a világalomért. Kommentár, 2021/3.*

adó cégek kormányának” is nevezhetnénk, mivel a kinevezett hivatalnokok között három ilyen vállalkozás közel húsz embere is megtalálható, amely vállalkozások globális nagyvállalatoknak nyújtanak tanácsadói szolgáltatásokat.² A legjellemzőbb és legnagyobb befolyású összefonódás talán az amerikai külügy funkcionáriusainak körében figyelhető meg, amely csoportot az amerikai politikai nyelvben *The Blob* néven emlegetnek, és amelynek tagjai közül sokan – példának okáért Anthony Blinken külügyminiszter vagy helyettese, Victoria Nuland – szintén tanácsadócégekben kereste kenyerét, amikor hivatalosan nem a State Department szolgálatában állt.

Az Egyesült Államokon kívül a nyilvános politizálás és az elvileg politikamentes („civil”) hálózati közeg közti hidat a nemkormányzati szervezetek, az NGO-k képzik, amelyek nagyon gyakran személyi állományukat tekintve is kötődnek az amerikai vállalati és kormányzati technokráciához – finanszírozásukról már nem is beszélve. Ezzel kapcsolatban Magyarországon elsősorban Soros György neve juthat eszünkbe, ő és az alapítványa (Open Society Foundations, Nyílt Társadalom Alapítványok) azonban csupán az egyik és vélhetően nem is a legnagyobb csomópontja a vizsgált globális hálózatnak.

A hálózat globális szálai az egyik leglátványosabban a davosi székhelyű Világgazdasági Fórumban futnak össze. Davos nem önálló döntéshozó csoport, sokkal inkább a hálózat domináns tendenciáinak egyfajta elosztóközpontja, és egyben a két szint – még egyszer: az állami és a hálózati – egyik nyilvános érintkezési pontja. Nemzetközi oligarchák, globális vállalatok vezetői, tudósok és értelmiségiek, valamint állam- és kormányfők találkozási helyéről van szó, amelynek célja azonban nem a döntéshozatal, hanem az információ áramoltatása és ezáltal végső soron a *globális napirend* meghatározása.

KÜLPOLITIKAI ZSÁKUTCÁBAN

Hidegháborús győzelmét evidenciaként és örök érvényűként kezelve, az Egyesült Államok nem volt képes arra, hogy tartóssá tegye hegemoniáját, a „világrend nélküli világ” (Schmidt Mária) pedig egyre inkább mozgásba lendült. Az Egyesült Államok hegemoniájának kihívói akadtak, az amerikai külpolitika formálói pedig szintén régi beidegződéseikhez nyúltak vissza: ismét Moszkva ellen fordították eszköztárukat, sokáig szinte figyelmen kívül hagyva azt a tény, hogy Kína potenciális lehetőségei már sokkal nagyobbak Oroszországnál.

A BRICS, valamint a Sanghaji Együttműködés Szervezetének bővülési tendenciái, amelyek az ukrajnai háború ellenére sem lassultak le (sőt!), és amelyek már olyan, hagyományos a Nyugat szövetségeseinek számító országokat is érintenek, mint Törökország vagy Szaúd-Arábia, arra mutatnak, hogy az Amerika-ellenes és elsősorban hegemoniaellenes koalíció már formálódóban van. Ennek célja valószínűleg nem az USA mint olyan elpusztítása, amely egyébként éppen olyan lehetetlen vagy örült és veszélyes vállalkozás lenne, mint

Oroszország elpusztításának kísérlete, hanem hatalmának „természetes keretek” közé szorítása. E szövetségnek gazdasági súlya és természeti adottságai alapján erre minden esélye megvan, s bár az amerikai jelenlét visszaszorításának végső határai kapcsán ma még nem mondhatunk biztosat, valamiféle „sanghaji Monroe-elv” kialakítására a lehetőség mellett, úgy tűnik, a szándék is fennáll. Ráadásul az Egyesült Államok

nemcsak, hogy nem akadályozta meg az ellene formálódóban lévő, elsősorban kínai–orosz vezetésű szövetség kialakulását, de lépéseivel egyenesen elő is segítette azt. A Krím 2014-es orosz elcsatolására adott nyugati válaszok Kína felé fordították Oroszországot, Donald Trump idején pedig az amerikai–kínai politikai kapcsolatok is mélypontra jutottak, amely Joe Biden elnöksége alatt csak súlyosbodott.

a hegemoniaellenes koalíció már formálódóban van

² Theodor MEYER: *The Blob abides*. Politico, 2021. március 23. <<https://www.politico.com/newsletters/transition-playbook/2021/03/23/the-blob-abides-492214>>

Amerikai álmatlanság –
Roncstelep La Jara
(Colorado) külterületén, 2015
(Library of Congress)

Az, hogy az amerikai külpolitika ilyen helyzetbe sodorta magát, ahelyett, hogy leválasztotta volna egymásról Moszkvát és Pekinget, a hegemoniahelyzetből, az amögött álló ideológiai preconcepciókból és a hálózati működési módból fakadó téves helyzetértékelésből egyszerre fakad. Donald Trump a maga sajátos módján ezt a tévedést próbálta korrigálni, a globális helyett amerikai nézőpontot alkalmazva külpolitikájában. Azzal, hogy Kínára koncentrált, gyakorlatilag az Egyesült Államok hegemonellenes geostratégiáját próbálta visszaállítani, hiszen a közeljövő kontinentális hegemonjelöltje egyértelműen Kína. A *Blob* és a *deep state* azonban a külpolitikában is igyekezett elgáncsolni Trump törekvéseit s általában véve egész elnökségét, és az amerikai politika fókuszát ismét a globális jelentőségű ügyek felé fordítani.

Ezekbe a globális ügyekbe azonban maguk az amerikai külpolitika hálóinak szövögetői is belegabalyodtak. Gondoljunk csak arra, hogy az Oroszország elszigetelésére irányuló igyekezetek közepette az amerikaiak és nyugati szövetségeseik olyan országokkal és vezetőkkel (Irán, Venezuela vagy a szaúdi koronaherceg) voltak kénytelenek tárgyalóasztalhoz ülni, akiket nem is olyan régen még szintén el akartak szigetelni, és nemzetközi pária sorsot ígértek nekik.

„Posztbrezsnyevi” Amerika

A külpolitikai kudarcok mögött belső megroppanás is áll az Egyesült Államok esetében. 2022. nyár elején a Gallup közvéleménykutató felméréseiből kiderült, hogy az amerikai intézményekbe vetett bizalom történelmi mélypontra esett, a kormányzó erők 1974 óta nem látott negatív mutatókkal vágnak neki az időközi választásoknak, az ország pedig 2022 augusztusában mindössze az amerikaiak 17 százaléka szerint haladt megfelelő irányba – és már ez is javulást jelent

a megelőző hónapokhoz képest.³ 2022 augusztusában az amerikaiak 20 százaléka nevezte meg az ország előtt álló legfontosabb problémaként a kormányzattal való elégedetlenséget és a rossz vezetést; ezzel szemben mindössze a megkérdezettek 1 százaléka gondolja úgy, hogy a külpolitika lenne a legfontosabb probléma, amivel az országnak szembe kell néznie.⁴ Ez egyszerre utalhat a külpolitikával kapcsolatos érdektelenségre, ahogy arra is, hogy az amerikaiak szerint ezen a területen – legalábbis más, az életüket közvetlenebbül érintő területekhez képest – minden rendben van.

A társadalom és az elit közötti mélyülő szakadék egyik jellemző tünete és egyben egyik oka a választott politikai vezetők folyamatos elöregedése, ami szükségszerűen a hatalmi struktúrák és a politikai vonalvezetés megmerevedéséhez és rugalmatlanságához vezet. A jelenlegi minden idők legidősebb amerikai kormányzata, a kongresszusi képviselők átlagéletkora meghaladja a 60 évet, közel egynegyedük pedig 70 éves is elmúlt már.⁵ A legbefolyásosabb politikai pozíciók birtoklóinak életkora és politikai pályájának hosszúsága pedig a '80-as évek Szovjetunióját idézi, amikor a Leonyid Brezsnyev fémjelezte gerontokrácia szó szerint utolsó éveit élte, az utánuk keletkezett űr pedig hozzájárult a Szovjetunió felbomlásához.

Bresznyevék a sztálini korszak derekán kezdték karrierjüket a párton belül, a mai amerikai pártvezérek közül pedig sokan akkor, amikor Brezsnyev vezette a Szovjetuniót. Joe Biden (80 éves) 1973-ban lett szenátor. Nancy Pelosi képviselőházi elnök (82) ugyan „csak” 1987-ben került a képviselőházba, azonban már 1981-ben a Demokrata Párt kaliforniai szervezetének vezetőjévé választották. A brezsnyevi időkre visszanyúló politikai pályakezdés a legtöbb szenátusi és képviselőházi vezetőre is igaz, főleg a demokraták oldalán. A közeljövőben pedig aligha fog jelentősen változni a helyzet, ha az eddig felmerülő elnökjelöltek személyéből indulunk ki. Szóba került már Biden újabb indulása, de még Pelosi jelöltsége is, míg a Demokrata Párt többi erős embere közül Bernie Sanders 81, Hillary Clinton 75, Elizabeth Warren pedig 73 éves. A republikánus oldalon jelenleg a volt elnök, a 76 éves Donald Trump jelöltetése tűnik az egyik legvalószínűbb forgatókönyvnek.

Az Egyesült Államok elitjével és intézményeivel szembeni bizalmatlanság növekedéséhez az is hozzájárult, hogy egyrészt az ország külpolitikája egyre inkább a belpolitikai csatározások függvényévé vált, másrészt pedig a belpolitika fő témájává – az átlagos amerikai polgárokat leginkább foglalkoztató problémáktól függetlenül – a külpolitika vált. Mindezek mögött az egyes politikusok üzleti érintettsége is rendszeresen felsejlik. Már a Bush-család szaúdi kapcsolatai is felvetették a kérdést, hogy az amerikai politikai *establishment* mennyire

gabalyodott bele saját külföldi kapcsolati hálóiba, a 2016-os és 2020-as választások ukrán száalai azonban minden eddiginél elesebben mutattak rá a politikai tevékenység és a zűrös személyes és üzleti ügyek közötti határok elmosódására (lásd Hunter Biden ukrainai érdekeltségeit). Persze nem Ukrajna az egyetlen, ahol az USA felé történő kisebb-nagyobb nyitást az amerikai gazdasági és poli-

Álmaimban Amerika –

A New York-i Szabadság-szobor szatirikus ábrázolása stencillel, Athén, 2008

(www.flickr.com/photos/dullhunk/)

3 Lásd bővebben sorrendben: <<https://news.gallup.com/poll/394283/confidence-institutions-down-average-new-low.aspx>>; <<https://news.gallup.com/poll/394028/biden-job-approval-not-budging-satisfaction-dips.aspx>> és <<https://news.gallup.com/poll/1669/general-mood-country.aspx>>.

4 <<https://www.statista.com/statistics/323380/public-opinion-on-the-most-important-problem-facing-the-us/>>

5 <<https://www.businessinsider.com/gerontocracy-united-states-congress-red-white-and-gray-data-charts-2022-9>>

tikai körök üzleti érdekeltségeinek megjelenése követi. Az amerikai politikusoknak és tisztségviselőknek, illetve családjuknak érdekeltségei vannak vagy voltak többek között Kínában, Koszovóban és Irakban is.

A gerontokrácián és az elit tekintélyvesztésén kívül az is a kései Szovjetunióval való hasonlóságokra utalhat, hogy már az Egyesült Államokban is felmerült, hogy a rivális modell sikeresebb lehet. Joe Biden több beszédében is hangsúlyozta, hogy a közeljövő demokráciák és autokráciák versengéséről fog szólni, a tét pedig az, hogy bebizonyítsák a demokráciák – értsd: az amerikai modell – életképességét a 21. század kihívásai közepette. Ezt a narratívát az Egyesült Államok szövetségesei is átvették, Josep Borrell, az európai külügy vezetője például bírálta azt a kínai nézőpontot, amely a demokráciákat eredményeik alapján ítéli meg. Mindez a magabiztosság csökkenéséről árulkodik egy olyan korban, amikor a vásárlóerőparitás alapján számolt bruttó hazai terméket tekintve a kínai gazdaság már nagyobb is, mint az amerikai vagy az európai, Kína pedig a világ legnagyobb kereskedőállamává és a Föld legtöbb országának és régiójának első számú kereskedelmi partnerévé vált (beleértve az Egyesült Államokat és az EU-t is).

Ugyancsak a Szovjetunióéhoz hasonló a helyzet a külpolitikában is, az Egyesült Államok az elmúlt évtizedekben ugyanis számos olyan pozíciót foglalt el, amit nem vagy csak jelentős terhek árán lehet képes megtartani. Az iraki és főképp az afganisztáni kivonulás árulkodó ebből a szempontból, de az ukrajnai háború és az amerikai csapatok európai jelenlétének tervezett növelése is nagy kiadásokkal jár majd az Egyesült Államok számára. Rendre felmerülő érv, hogy a háborús konfliktusokban való részvétel a hadiipari megrendelések miatt felpörgeti majd az amerikai gazdaságot, ahogyan az a II. világháborúban is történt, azonban napjainkban, amikor a gazdaság nagy részét a szolgáltatói szféra teszi ki, ez csak részben igaz. A külföldi katonai jelenlét költségei az államot terhelik, míg a profitot jórészt a magánszféra fölözheti le. Arról nem is beszélve, hogy az amerikai hadiipari komplexum lehetőségei sem végtelenek: már az ukrajnai fegyverküldések kapcsán is felmerült (és Európára ez hatványozottan igaz), hogy a szállítások további fokozása már a saját védelmi képességeik csökkenéséhez vezethet. Egy esetleges tajvani vagy közel-keleti konfliktus kezelhetlenné teheti a helyzetet Washington számára, elkerülhetlenné téve a kivonulást – vagy a közvetlen beavatkozást (a meglévő lehetőségek effektívebb kihasználása érdekében). Emellett az amerikai és általában a nyugati *soft power* fénye is megkopott már, sok szempontból éppen sikeressége miatt: a globálissá vált produktumok másutt is előállíthatók, megfelelő minőség esetén pedig versenyre tudnak kelni a nyugati *brand*ekkel (gondoljunk csak a TikTok sikerére vagy a kínai mobiltelefonokra, amelyekkel szemben az európai márkák elvéreztek). Ha a jelenleg kibontakozó válság a nyugati jólét megroppanásával jár majd, akkor a Nyugat vonzerejének további csökkenésével kell számolni.⁶

Milyen lesz az amerikai peresztrojka?

Amerika tehát egy olyan korba lépett, amikor a változások – így vagy úgy – elkerülhetlenné váltak. Ha korábban Brezsnyevvel és korával vontunk párhuzamot, akkor jelen esetben annak logikus folytatása, a *peresztrojka* (azaz átépítés) juthat eszünkbe.⁷ Ennek persze több kifutása is lehetséges: ha a szovjet átépítés és nyíltság (*glasznoszty*) teljes kudarcba fulladt, addig a kínai megfelelője, a „reform és nyitás” sikeresnek bizonyult.

A párhuzamokat nem csupán a legfelsőbb vezetés elöregedése és az abba vetett bizalom csökkenése erősíti, de a technokrata osztály megnövekedett

az amerikai demokráciák a brezsnyevi gerontokráciára hasonlítanak

⁶ Igaz, ezek a folyamatok elsősorban Európát érintik, amely teljesen alárendelte magát az Egyesült Államok érdekeinek és kulturális befolyásának, s amelyet a washingtoni politika és a globális elit is legalábbis részben feláldozhatónak tekint.

⁷ Jellemző, hogy Joe Biden több programja nevében is használja az építés, építkezés kifejezést (*Building a Better America, Build Back Better*), de rendszeresen felmerül az USA szövetségi rendszerei kapcsán is (*rebuilding democratic alliances*).

szerpe is, amelyek a választott politikusok tekintélyének többrétegű devalválódása közepette sok szempontból a politikai folyamatok valódi irányítóivá és hasznélvezőivé, valamint, ahogy fentebb már volt róla szó, a befolyással bíró személyek és csoportok közötti összekötőkapocscsá váltak. A kései Szovjetunióban és annak kisebb szövetségeseiben a technokrácia a pártállammal elviekben szemben álló *reformista* értelmiséggel szövetségre lépve gond nélkül csatlakozott a sikeresebbnek bizonyuló nyugati társadalmi és politikai modellhez, mivel az egyrészt anyagilag is kifizetődőbbnek bizonyult, másrészt a technokrata-értelmiségi közeg ideológiailag nem a szovjet modellhez, hanem kifejezetten a progresszióhoz kötődött. Ugyanígy a haladás jelenti annak a szintén értelmiségiekből (szakértők, tudósok, újságírók), valamint vállalati és állami technokratákból álló társadalmi rétegnek az alapeszméjét, amely réteg a fentebb leírt hálózati szint tulajdonképpen emberanyagát jelenti, s amely meghatározza az amerikai és rajta keresztül a globális napirendet is. A nyugati oligarchia, elsősorban a gyógyszeripar, az IT-szektor és a pénzügyi szféra legmagasabb szintű képviselői tulajdonképpen szintén ehhez a társadalmi csoporthoz tartoznak, ahogy arra ezen cégek és vezetőik „társadalmi célú” PR-tevékenysége számtalan példát is szolgáltat. Ez a réteg, amely tehát egyrészt a formálisan a „társadalmi problémák iránt érzéketlen” állam és az óriásvállalati kapitalizmus ellen lázadó értelmiségiekből, valamint a gyakran ezen értelmiségieket eltartó vállalati és állami technokratákból áll, döntő szerepet játszhat az amerikai átalakulások irányában.

A jelenleg zajló folyamatok két dolgot fenyegetnek: az Amerikai Egyesült Államok hegemon pozícióját az államok között és az amerikai központú nyugati globalista elithálózat hatalmi fölényét a globális hálózaton belül.

» megkérdőjeleződik a nyugati elit fölénye a globális hálózaton belül

Ahogy ugyanis az állami szinten Kína egyre inkább az USA kihívójává válik, úgy a hálózaton belül is eltolódni látszanak az erőviszonyok, és rövidesen a Távols-Kelet válhat a legerősebb csomópontok otthonává. Ez önmagában, ha nem történik olyan esemény az állami szinten, ami a teljes globalizációs folyamatot szétzúzná, magát a hálózatot nem fenyegetné, annak

tartalmát és a hozzá tartozó személyek súlyát azonban érdemben befolyásolhatná. Ebből a helyzetből négy plusz egy alapforgatókönyv vázolható fel az „amerikai *peresztrojka*” lehetséges irányvonalát illetően.

Ezek közül az első abból indul ki, hogy az amerikai állam és a globalista elit közül az egyik vagy mindkettő a másik kárára próbál megmenekülni. Ezek egyike tulajdonképpen az eddig beteljesületlenül maradó trumpi ígéret: Amerika saját maga szabadul meg globális „csápjaitól” és húzódik vissza a védhetetlen pozícióiból, közben háttérbe szorítja a technokrácia befolyását (*drain the swamp*), hogy államként megtartsa nagyhatalmi státuszát és szűkebb befolyási övezetét, a világpolitikában pedig kiegyensúlyozó tényezőként vegyen részt. Talán ez lehetett Mihail Gorbacsov célja is, amikor belevágott a Szovjetunió átalakításába.

A másik ennek az ellenkezője, ez lenne a klasszikus *peresztrojka*-modell. A technokrácia saját hatalmi pozíciója és befolyása megőrzése érdekében megszabadul vállalhatatlanná lett politikai elitjétől, és a progresszió, valamint a globalizmus nevében az aktuálisan sikeresebbnek ígérkező modellhez – azaz a kínaihoz – csatlakozik. Amerika ebben az esetben valamiféle demokrata-szocialista fordulatot venne, a Kínához való hasonlást pedig nem csupán a megfigyelőállam elmúlt húsz évben történő fokozatos kiépítése és az elképesztően szoros gazdasági kapcsolatok (*Chimerica*) segítené, hanem az is, hogy számos kérdésben (a koronavírus kezelése, zöldpolitika, fenntartható fejlődés) legalábbis deklaratív módon Peking is a mértékadónak számító davosi agendát követi.

A harmadik lehetséges út a fenti két lehetőség együttes megvalósulását jelentené, azaz az amerikai állam és a globális elit nyílt összecsapását, amely valószínűleg külső beavatkozással járó polgárháborúba torkollna. Tekintettel az amerikai polgárok kezén lévő irgalmatlan mennyiségű fegyverre, valamint az elmúlt években lezajlott számos erőszakos megmozdulásra, ma már ez a forgatókönyv sem tűnik elképzelhetetlennek, bár az amerikai eliten belüli alapvető

Felhasznált irodalom

- A Nagy Terv – A Soros-birodalom Közép- és Kelet-Európában. szerk. Békés Márton, Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány, Bp. 2021.
- Békés Márton: *Kulturális hadviselés – A kulturális hatalom elmélete és gyakorlata*. Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány, Bp. 2020.
- Niall Ferguson: *A tér és a torony – Hálózatok, hierarchiák és harc a globális hatalomért*. ford. Bebola Judit–Vancsó Éva, Scholar, Bp. 2020.
- George Friedmann: *Vihar a csönd előtt – Amerika viszontagságai, a 2020-as évek válságai és a győzedelmes jövő*. ford. ifj. Csák János, MCC Press, Bp. 2022.
- Robert Kagan: *The Price of Hegemony. Can America Learn to Use Its Power?* *Foreign Affairs*, 2022/3.
- Олег Карпович–Наталья Травкина: Кризис политических элит в США: тенденции и перспективы. *Международная жизнь*, сентябрь 2022.
- Reinhart Koselleck: *Kritika és válság – Tanulmány a polgári világ patogenezisééről*. ford. Boros Gábor, Atlantisz, Bp. 2016.
- Charles Krauthammer: *The Unipolar Moment*. *Foreign Affairs*, 1990/1.
- Molnár Tamás: *Amerikanológia. Győzhet-e a planetáris modell?* ford. S. Király Béla, MMA, Bp. 2022.
- Molnár Tamás: *Európa zárójelben*. ford. S. Király Béla–Betlen János. Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Alapítvány, Bp. 2022.
- Pogátsa Zoltán: *A globális elit*. Kossuth, Bp. 2022.
- Schmidt Mária: *Korszakhatáron. Esszék*. szerk. Baczoni Dorottya, Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Alapítvány, Bp. 2022.
- Schmidt Mária: *Országból hazát – Harminc éve szabadon*. Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány, Bp. 2020.
- Carl Schmitt: *A politikai fogalma – Válogatott politika- és államelméleti tanulmányok*. ford. Cs. Kiss Lajos, Osiris–Pallas Stúdió–Attraktor, Bp. 2002.
- Oswald Spengler: *A döntés éveit – Németország és a világtörténelmi fejlődés [1934] = Úő: Válságok árnyékában*. ford. Csejtei Dezső–Juhász Anikó, Noran Libro, Bp. 2013.
- Oswald Spengler: *A Nyugat alkonya*. [1918–22] ford. Csejtei Dezső–Juhász Anikó–Simon Ferenc, Noran Libro, Bp. 2011.
- Fareed Zakaria: *The Self-Destruction of American Power. Washington Squandered the Unipolar Moment*. *Foreign Affairs*, 2019/4.

kohézió csökkenti ennek valószínűségét. A puccsszerű – az 1991. augusztusi moszkvai és 2021. januári washingtoni – eseményekhez hasonló összecsapások azonban akár a valószínű forgatókönyvek közé is sorolhatók.

A negyedik út éppen az amerikai elit összetartásán alapulhat. Ez azt jelenti, hogy az első két forgatókönyv egyszerre valósulna meg. Azaz Amerika, mint állam úgy őrizné meg befolyását, hogy hátrálni kezd, a nyugati technokrácia pedig úgy, hogy leszakad a globális hálózatokról, a hálózaton belüli versennyel szemben előnyben részesítve a hálózatok versenyét. A visszavonulást leszámítva ez a gorbacsovi modell ellentéte: nyitás helyett bezárkózás, demokratizálódás helyett a Progresszív Párt kizárólagos uralma, a megmaradt csatlós államok szigorú ellenőrzése, hidegháborús enyhülés helyett fokozódó elhidegülés.

Végül nem hagyhatjuk figyelmen kívül a plusz egy lehetőséget sem, azaz azt, hogy mind az Egyesült Államok mint állam, mind a nyugati technokrácia mint részhálózat – vagy a kettő közül a nagyobb befolyással bíró – mindent egy lapra tesz fel, és világháborúba keveredik pozíciói védelmében, addig, ameddig reális esélyt nem lát arra, hogy abból győztesként kerüljön ki. Az Egyesült Államok mind nagyobb szerepvállalása az ukrain háborúban vagy Nancy Pelosi tajvani provokációja akár erre is utalhat.

A fentiekből látható az is, hogy a folyamat már elindult, az események zajlanak, csak a végkimenetel nem látszik még tisztán. Akárhogy is lesz, az „amerikai peresztrojka” nemcsak az Egyesült Államokra, de az egész világra óriási hatással lesz majd. ■